

חולין קכב

משה שווערד

1. רש"י מסכת חולין דף קכא עמוד ב ד"ה והוא שכנסו

והוא שכנסו - דגלי דעתיה דלא בטליה מעיקרא אבל נתכנס מאליו כמו שכנסוהו תינוקות אחר הפשט לא הואיל ובטל מתחלה ונעשה עור תו לא הדר הוי בשר דלטומאת אוכלין הוא דמהניא מחשבה לשויה אוכלא דאפילו עור ששלקו מטמא טומאת אוכלין אחרי שעשאו רך אבל לשויה בשר לא.

2. רש"י מסכת חולין דף קכב עמוד א ד"ה פלוגתא דר'

פלוגתא דר' ישמעאל ור"ע - בפירקין (לקמן/חולין/ דף קכד) במתני' דקתני היו עליו שני חצאי זיתים מטמאין במשא שהרי נשא כזית נבלה ואין מטמא במגע דאין נוגע וחוזר ונוגע ור"ע אומר לא במגע ולא במשא אלמא לר' ישמעאל לא מבטל עור ולר"ע מבטל.

3. הערות הגרי"ש אלישיב מסכת חולין דף קכב עמוד א

עור מבטל. וכיון שזהו מציאות שהוא בטל ל"ש לומר בזה אגלאי מילתא למפרע, ולהכי לא מהני כנסו. רק אם הוא המבטל שייך אגלאי מילתא למפרע שלא בטל כשכנסו אח"כ.

4. הערות הגרי"ש אלישיב מסכת חולין דף קכב עמוד א

למסקנת הסוגיא. ב' דינים שונים בר"נ. א. אליבא דר"י דס"ל כר' ישמעאל. ב. כר"ע, ובפלטתו חיה.

5. ספר שערים מצויינים בהלכה

דף קכב. משנה או שהילך בהן כדי עבודה.
פרש"י ששחטן לדרוס
עליהן ברגלים שהוא קצת עיבוד. וכתב
בתוי"ט דלישנא דמתני' שהילך משמע דלא
סגי בשטיחה בעלמא, והרי מוכח בגמ' (ע"ב)
כמה כדי עבודה א"ר ינאי ארבעה מילין, וז"ל
הרמב"ם (פיהמ"ש) וכדי עבודה שילך עליה
ברגלים בשיעור זמן מהלך ארבעה מילין
מהלך בינוני. ומפרש בקול הרמ"ז דהילוך הוא
קצת עיבוד כדמשמע במס' ביצה (יא.) גבי
נותנין את העור לפני הדורסן, וכוונת רש"י
דלא סגי בהילוך לחוד להיות תחלת עבוד,
אלא בעי נמי שטיחה קודם ההילוך, ולא
למימרא דבשטיחה בלא הילוך סגי.

6. תוספות מסכת חולין דף קכב עמוד א ד"ה עורות אביו

עורות אביו ואמו שטיחין כו' - ואף על גב דמת אסור בהנאה ובכל אדם אסור לעשות מעורו שטיחין כו' מ"מ לא הו' גזרי רבנן משום הך חששא שיהיה טמא אלא משום אביו ואמו דחמיר טובא וא"צ לומר דנקט אביו ואמו משום דשכיחי גביה.

7. חדושי הרשב"א מסכת חולין דף קכב עמוד א

שמא יעשה עורות אביו ואמו שטיחין, אביו ואמו לאו דוקא אלא ה"ה עורות שאר מתים דכולן אסורין הן בהנאה דמת אסור בהנאה דילפינן שם שם מעגלה ערופה כדאיתא בע"ז פ' אין מעמידין (כ"ט ב') והכא אלומי אלמא למילתא לומר אף עורות אביו ואמו, וא"ת כיון דאסורין בהנאה למה (הוזכרו) [הוצרכו] לגזור בהן טומאה תיפוק לי דהא אסור בהנאה ולא יעשה ממנה שטיחין, י"ל יש שמתרחקין מן הטומאה כדי שלא יתרחקו אחרים מהן ואין מתרחקין מאיסורי הנאה, ובנדה פ' דם הנדה הארכתה בה יותר בס"ד.

8. חדושי הרמב"ן על מסכת חולין דף קכב/א

ודאמרינן גזרה שמא יעשה עורות אביו ואמו שטיחין, אלומיה אליהם למילתיה, דאפילו בשאר מתים נמי איכא איסורא, דמת אסור בהנאה, אלא דבאביו ואמו איכא איסורא טפי משום כבוד כדאמרינן בקידושין (ל"א ב') מכבדו בחייו מכבדו במותו, ואם תאמר אם כן היאך יעשה ממנו שטיחין, יש לומר משום שיש שאינן חוששין לאיסורין וחוששין לטומאתן כדי שלא יתרחקו מהן בני אדם, ויש אומרים שכל דבר מן המת שגזעו מחליף ואינו מטמא אינו אסור בהנאה, והיינו דאמרינן בברכות (ה' ב') דין גרמא דעשיראה ביר, ושן הוה שלא היתה מטמאתו, ולא מילתא היא דהתם מאי הנאה הוה ליה מיניה, ועוד קשיא דהא שער שאינו מטמא ונחלקו בו בשלהי פרק קמא דערכין (ז' ב') אם הוא אסור בהנאה, ועוד דהא לישנא בתרא בפרק דם הנדה דעור אין גזעו מחליף, ולוי נראה דעורות אביו ואמו משום חיבתן הוא מפשיטן ומקיימן בידו לספוד עליהן והוא שוטחן לפניו, ויש בו איסורא משום מליך מת ואינו קוברו ובזיונא נמי הוא, והכי קאמר גזרה שמא יפשיט עור קרוביו לספוד עליהן ויבא לאחר זמן לעשות מהן שטיחין או הוא או אחר שנושאן ואינו מכיר בהן שהם של אדם:

9. ספר שערים מצויינים בהלכה

הרמב"ן [ונדפס גם בחי' הרמב"ן כאן, וכן בחי' הר"ן] דשטיחין היינו שעשה מהן דבר חשוב ומעובד יפה לשטחן ע"ג הכותל להתאבל עליהן ימים רבים, או שיזכור מעשיהם הטובים, ויש בו איסורא משום מליך מת ואינו קוברו ובזיונא נמי הוא. וה"ק גזרה שמא יפשיט עור קרוביו לספוד עליהן, ויבא לאחר לעשות מהן שטיחין או הוא או אחר שנושאן, ואינו מכיר בהן שהן של אדם. ועי' מש"כ לקמן (קכג. ד"ה שאין) בשם הרדב"ז לפרש הגמ' כאן.

ובשור"ת מנח"א (ח"ג סי' נו) הקשה האדם בהול על מתו וכטבע האדם שחושש לכבוד מתו ובפרט באביו ובאמו, ומפרש דעולא חש בזה ביותר שיזדמן אדם בליעל, וע"כ חש לכבוד אביו ואמו דחמיר טובא וגזר אפילו במלתא דלא שכיחא, ועי' יורה דא גמ' הפראים וע"ה, משום דחמירי להו טומאה גמ' משפיכת דמים כדאיתא במס' יומא (כג.).

גזרה שמא יעשה אדם עורות אביו ואמו שטיחין. הקשו בתוס' ובחי' הרשב"א תיפוק ליה דהא אסור בהנאה ולא יעשה ממנה שטיחין, ותירץ הרשב"א יש שמתרחקין מן הטומאה כדי שלא יתרחקו אחרים מהן, ואינן מתרחקין מאיסורי הנאה. וכ"כ בחידושי הר"ן. ועי' בתוס' מס' סנהדרין (מח. ד"ה משמשין) שכתבו שהוצרכו לגזור טומאה משום דחמירי להו לאינשי טומאה יותר מאיסורא דאורייתא. ועי' מש"כ במס' סוטה (ז. ד"ה סוטה) ובמס' כתובות (ד: ד"ה למימרא) והבאנו מכמה מקומות שהיו חשודים יותר על איסור חמור, והיו זהירים באיסור קל.

ובענין אי מת עכו"ם אסור בהנאה. עי' מש"כ במס' סנהדרין (יט: ד"ה שאול) ובמס' ע"ז (כט: ד"ה אף כאן) ותדרשנו משם. הקשה הריטב"א במס' נדה (נה. ד"ה שמא) והלא רשע שבגוים אינו עושה כן וכש"כ ישראל, ומביא בשם רבו הרא"ה בשם רבו

10. הערות הגרי"ש אלישיב מסכת חולין דף קכב עמוד א

תוס' ד"ה עורות. מ"מ לא הוה גזרי רבנן. בריטב"א בנדה (נה א) הקשה אמאי חיישינן שמא יעשה אדם עורות אביו ואמו שטיחין והלא רשע שבגוים אינו עושה כן, וכ"ש ישראל. והביא בשם הרמב"ן דשטיחין היינו שעשה מהן דבר חשוב ומעובד יפה לשטחן על גבי הכותל להתאבל עליהם ימים רבים או שיזכור מעשיהם הטובים. [אולם תי' זה לא יעלה יפה לפי הגירסא שהביא ריטב"א שם דהגזירה שמא יעשה מהעור מרדעת לחמור]. ובתוס' בנדה (נה א) הקשו אמאי גזרו, הא בלא"ה מת אסור בהנאה. ותירצו דטומאה היה חמור עלייהו טפי מאיסור, ולכך גזרו עליהם טומאה. ועוד תירצו דעור אינו בכלל בשר ליאסר בהנאה, עי"ש. ויש בנידון זה נפ"מ לדינא, דהנה פליגי קמאי אי מת עכו"ם אסור בהנאה, והמל"מ דעתו נוטה דמותר. ולפ"ז במקרה שיש צורך להשתלה בקרנית העין, ומסתברא דזה חשיב עור, ואי נימא דגם עור האדם אסור

בהנאה הרי דיש להשתדל ליקח משל גוי דעכ"פ לדעת המל"מ וכמה ראשונים שרי דהא ליכא הכא עניין דפיקו"נ. (ועי' בהערות ערכין ז ב)....

והנה התוס' בסנהדרין הקשו דמשמע בסוגיין דעור אדם מותר בהנאה ומי גרע מתכריכי המת דאסירי, ותי' דבאמת עור אסור מדאו', ואעפ"כ הוצרכו לגזור טומאה משום דחמירא להו לאינשי טומאה מאיסורא ע"ש. ואולם יש מהראשונים דסברי דעור המת שרי בהנאה. ויש מהאחרונים דרצה ליישב קו' התוס' דתכריכי דאסירי בהנאה היינו בדאזמניה וצר ביה, וכן בתשמישי קדושה במטפחת שקבעה להיות כיס תפילין אי אזמניה וצר ביה הו"ל תשמישי קדושה, אך הכא בעור הרי לא אזמניה. ואולם דבריו תמוהין דבודאי בעור האדם שהוא חלק ממנו אין צריך כלל הזמנה. ויעוי' בצפנת פענח דתירץ דהא העור הוי חלק מן המת וכיון דמעטיה רחמנא דאינו מטמא תו לא שייך לדון שיהא אסור מדין תשמישין.

11. הערות הגרי"ש אלישיב מסכת חולין דף קכב עמוד א

גזירה שמא יעשה אדם עורות אביו ואמו שטיחין. והקשו התוס' כאן למה לא אמרו הגזירה מצד מאסובה"נ, ובנדה הקשו התוס' לאידך גיסא מפני מה הוצרכו לגזור עליו טומאה והרי אין לחוש שמא יעשה שטיחין דהרי מת אסובה"נ. דאמרינן שם מעגלה ערופה. ותירצו די"ל דטומאה חמירא להו טפי. עוד תירצו דנראה דעור אינו בכלל בשר ליאסר בהנאה דהא עגלה ערופה נמי לא נפקא אלא מדכתיב בה כפרה כקדשים. ועור קדשים מותר בהנאה לאחר זריקה שהוא זמן כפרה. ובתירוצם הראשון נקטו עפ"י"מ דאיתא בב"ק דגב אינו בעלים לקבוע עור לשיבה לענין קבלת טומאה. וכמו"כ עור הבכור שאסובה"נ [קודם זריקה] אין האדם בעלים עליו לעשות בו עיבוד לשמה.

והנה בנידון זה של התוס' אם עור המת אסור בהנאה יש בזה נפק"מ למעשה למי שצריך השתלת קרנית לעיניו, דלכאורה זהו כמו עור, דלשיטת התוס' הנ"ל [בתירוצם השני] דעור המת מותר בהנאה, שפיר דמי, אך לשיטת התוס' בסנהדרין הנ"ל דעור המת אסור בהנאה, יש לחזור אחר קרנית ממת נכרי, דיש שיטות בראשונים דמת נכרי מותר בהנאה. עיין בזה בארוכה במל"מ (פי"ד מהל' אבל הכ"א). אגב: בעויו"ט נשאל על ס"ת שנמצא בו יריעות שנעשו מעור של בכור, והעויו"ט דן לפסלן. שיטת התוס' עור המת אסור בהנאה, וכן היא שיטת התוס' בסנהדרין מ"ח. עיין שם.

12. רמב"ם יד החזקה הלכות מאכלות אסורות פרק ב

(ב) לפיכך כל האוכל מבשר בהמה וחיה טמאה כזית לוקה מן התורה בין שאכל מן הבשר בין שאכל מן החלב לא חלק הכתוב בטמאים בין בשרם לחלבם:

(ג) **האדם אע"פ שנאמר בו ויהי האדם לנפש חיה אינו מכלל מיני חיה בעלת פרסה לפיכך אינו בלא תעשה והאוכל מבשר האדם או מחלבו בין מן החי בין מן המת אינו לוקה אבל אסור הוא בעשה** שהרי מנה הכתוב שבעת מיני חיה ואמר בהן זאת החיה אשר תאכלו הא כל שהוא חוץ מהן לא תאכלו ולא הבא מכלל עשה עשה:

13. ספר שערים מצויינים בהלכה

שאפשר לעמוד עליו כו', מבואר נמי כן. וכ"כ בתו"ט מס' פאה (פ"ג מ"ב) שאי אפשר לומר שחולקים במציאות. וכן במשל"מ (אישות פ"ב הט"ז) תמה איך נחלקו שני גדולי עולם רש"י והרמב"ם מן הקצה אל הקצה במציאות, ועי' בשדי חמד (ח"ד מער' מ' כלל קסד) שהאריך בענין זה. וכן ראיתי בשו"ת חת"ס (יו"ד סי' רפו) שהעיר דאין אפשר שיפולגו במציאות. וצ"ע מהגמ' כאן.

מ"ס האי אשון והאי רכיך ומ"ס האי נמי רכיך. ומבואר מכאן דפליגי במציאות, אם הוא קשה או רך. ועי' בחי' הרשב"א לעיל (צב: הא דאמר) בפלוגתא אי יש בגידין בנותן טעם, שהקשה וכי נחלקו במה שיעיד עליו החיך ליטעמיה קפילא ולימא אם יש בו בנתינת טעם אם לא, ואין זו דרך למחלוקתן של חכמים, ומבואר דאין לחלוק במציאות הדבר, וכן בחי' הר"ן לעיל (מב. ד"ה אלא) שהקשה האין נחלקו חכמי ישראל בדבר

14. הערות הגרי"ש אלישיב מסכת חולין דף קכב עמוד א

תא חזי מה בין וכו'. ביבמות (ט א) איתא דרבי לוי היה תלמידו של רבי ואמר לו דבר שלא נראה לרבי ואמר כמדומה שאין לו מח בקדקדו, וכתב החות יאיר בהקדמתו ובסי' קנב דרבי אמר כן משום שרצה לחנכו, שכך הוא ההנהגה שצריך הרב להתנהג עם תלמידו, וה"נ יש לפרש החילוק בהנהגה, שסבר ר' זירא שיש כאן פגיעה בכבוד הרב אם יראו שהרב אינו יודע והתלמיד יודע, לכן שתק כדי שלא ירגישו בדבר, אף על פי שבלבו ודאי שמח כר"ל, וכיון שחזר על דבריו היה צריך לגעור בו, שכך הנהגת הרב עם תלמידו כדי לחנכו, ולא משום שחס על כבודו אלא שאין צריך לפרסם הדבר שהרב אינו יודע והתלמיד יודע, אבל ר"ל לא הרגיש שיש בדבר פגיעה אם יתפרסם הדבר, וכיבדו על ידיעותיו.

15. הערות הגרי"ש אלישיב מסכת חולין דף קכב עמוד א

תא חזי מה בין תקיפי ארעא דישאל לחסידי דבבל. באור הענין עפ"י ש"כ החוות יאיר על מ"ש רבי ללוי בפ"ק דיבמות (דף ט' א) דמדומה לי שאין לו מח בקדקדו, ובאור החו"י דאם הרב רואה שאין התלמיד מתעמק כל צרכו להבין הענין צריך להוכיחו על זה. ועד"ז י"ל בנידון דידן דר"ז נתכוין להוכיח את רבין בר חנינא לתקן מידותיו, שראה שאמר דבר שלא ידע רבו וחזר ושנאו והיה סבור ר"ז שעושה כן מפני שהיה שמח על ענין זה ועוד הראה שמחתו בזה בפני התלמידים, ור"ז לא נתכוין להוכיחו מצד כבודו שלו, אלא הוכיחו כדי שיתקן מידותיו. ואילו ר"ל בענותנותו לא ראה בזה כלל ענין של פגיעה של תלמיד בכבוד רבו, ולכך לא ראה צורך כלל להוכיחו לתיקון מדותיו, וזהו שאמרו תא חזי מה בין תקיפי ארעא דישאל לחסידי דבבל.

16. דף על הדף מסכת חולין דף קכב עמוד א

בגמ': יתיב רבי זירא וקמביעיא ליה וכו', תא חזי מה בין תקיפי ארעא דישאל לחסידי דבבל. ופירש רש"י ז"ל: ורבי זירא דמבבל סלק להכא וכו', ומחסידי דבבל הוה כדאמרינן (ב"מ פ"ה א') רבי זירא כל תלתין יומין בדיק נפשיה ושגר תנורא וסליק בגוה.

וכותב הגאון ר"ח סופר שליט"א בקובץ כרם שלמה (שנה כ"ב קו' א' ע' לט): ונתעוררתי בס"ד, דיש להבין מה ראה רש"י ז"ל להביא ראיה דרבי זירא חסיד הוה, מההיא דהיה רבי זירא בודק עצמו בתנור ולא היה שולט בו האש, דמהיכן מוכח כאן "חסידותיה" דרבי זירא, והוא דבר הטעון ביאור לכאורה.

ונראה לי בס"ד דדברי רש"י עמוקים ונפלאים כמנהגו הטוב, ועומק כוונתו מבואר עם מה שלימדונו רז"ל במדרש תהלים (פט"ז סי"א) "לא תתן חסידך לראות שחת, שאפילו ריח גיהנם אינו מריח" ע"ש, ובספרי (פרשת נשא פסקא מ') וכן הוא במדרש במדבר רבה (פי"א ס"ה) וישמרך, ישמור רגלך מן גיהנם, וכן הוא אומר רגלי חסידיו ישמור ורשעים בחושך ידמו ע"ש, ובמדרש תהלים (פרק קכ"א ס"ב) אל יתן למוט רגלך, מהו אל יתן למוט, בשעה שימוטו הכל לגיהנם אתם אינם מוטים וכו', כשתמוט רגלם של רשעים אותה שעה אינם מוטים שנאמר רגלי חסידיו ישמור, ע"ש. ומבואר באר היטב ד"חסידי" אין לו שייכות ל"גיהנם", ואחר שלא שלטה האש ברבי זירא, דהיינו שהוא מופקע מן הגיהנם, שמע מינה ד"חסידי" הוה, ודוק היטב כי נ"ל נכון בס"ד.

ושם להלן מביא עוד: ובהיותי בזה ראיתי לגאון רבי חיים פאלאג'י ז"ל בספרו ישמח חיים (מערכת ח' אות פ'), שהביא דברי הגאון רבי משה חאגיז ז"ל בספרו משנת חכמים (סימן שצ"א וסימן שצ"ב) דגדר "חסידי" הוא מי שאינו נהנה מחביריו ע"ש, ולפי זה מה מאד ימתק דנקרא רבי זירא חסיד, שהרי עליו מבואר בתלמוד במגילה (כ"ח א') וחולין (מ"ד ב') דמנהגו ודרכו של רבי זירא היתה שלא לקבל מתנות מאחרים, והיינו שנקרא חסידא דבבל ודוק היטב עכ"ד.

17. תוספות מסכת חולין דף קכב עמוד ב ד"ה עור הראש

עור הראש של עגל הרך מהו שיטמא - על מעשה היה שואל היאך הלכה דמתני' הוה ידע כדפריך מינה לרבי יוחנן בסמוך.

18. הערות הגרי"ש אלישיב מסכת חולין דף קכב עמוד ב

תוס' ד"ה עור. ידע המשנה, אלא שאל על מעשה שהיה איך ההלכה. רואים מכאן כמבואר במק"א שאף בזמן האמוראים עדיין נהג אפר פרה, דאל"כ מאי שאלה למעשה לענין טומאת מת. [וע"ע "לב אריה" וע"ע "קרן אורה" שבת ק"ז ועיין מהר"ב רנשבורג (לא א)].

19. הערות הגרי"ש אלישיב מסכת חולין דף קכב עמוד ב

הטמאים לרבות עורותיהן כבשרן. הכא איירי לענין טומאה, וקמ"ל דעור חשיב כבשר, אמנם לענין שבת מצינו דהחובל בשמונה שרצים חייב אף אם נצרר הדם ולא יצא, משום שיש להם עור. והחילוק הוא דגבי שבת חשיב שעשה מלאכה כיון שנצרר הדם, ואף שלא יצא לחוץ אבל הדם מיפקד פקיד וא"צ לעוד מלאכה כדי שיצא הדם. ואולם בסוגיין כיון שהעור רך וראוי לאכילה ולכן מטמא כבשר.

20. תוספות מסכת חולין דף קכב עמוד ב ד"ה לגבל

לגבל - פ"ה מי שיש לו לגבל עיסת חבירו בטהרה צריך לטרוח עד ד' מילין להטביל כליו ולפי זה לא קאי לפניו ולאחריו אגבל דאין רגילות להשכיר אדם בדרך לעשות לו עיסה ונראה כפירוש הערוך דפי' אם יש גבל העושה עיסה בטהרה ברחוק ד' מילין ימתין עד שיגיע לאותו גבל ומיירי באדם ההולך בדרך ומיהו מה שפירש בערוך לתפלה לרחוץ ידיו לתפלה אין נראה דהיכי דמי אי דמטא זמן צלויי הא לייט עלה אביי בברכות (דף טו.) אמאן דמהדר אמאי בעידן צלותא דכתיב ארחץ בנקיון כפי כל מידי דמנקי ואי לא מטא זמן תפלה מאי איריא ד' מילין אפילו טובא נמי ונראה כפירוש הקונטרס דלענין להתפלל בעשרה איירי ותימה דאמאי לא חשיב עבודה דבסמוך ועוד למאן דחשיב עבודה אמאי לא חשיב שלשים ריס דפרק לא יחפור (ב"ב דף כג.) דמדת המיל ז' ומחצה ריס ור"ח פי' לתפלה לטבול לתפלתו דאע"ג דקי"ל (לקמן דף קלו:) כרבי יהודה בן בתירא בדברי תורה ה"מ ללמוד ולק"ש אבל לתפלה לא אי נמי לא סבירא ליה דרבי יהודה בן בתירא ולפירוש ר"ח ניחא דלא חשיב עבודה דלא חשיב אלא הנך תלתא שהן ענין טהרה מאן דחשיב עבודה שהיא כמו מענין טהרה שמטהר העור מן הטומאה ולהכי חשיב לה ולא חשיב ההיא דשלשים ריס.

21. תוספות הרא"ש מסכת חולין דף קכב עמוד ב

לגבל. לפרש"י הא דמפליג בין לפניו ובין לאחריו לא קאי אגבל, ונראה כפי' ר"ח דאדם המהלך בדרך ויש לפניו ברחוק ד' מילין גבל הלש בטהרה ימתין עד שיגיע שם, ומה שפירש לתפלה לרחוץ ידיו לתפלה לא נהירא דאי דמטא עידן צלותא הא אמרי' בברכות אביי לייט אמאן דמהדר אמאי בעידן צלותא דכתיב ארחץ בנקיון כפי כל מילי דמנקי ואי דלא מטא זמן תפלה מאי איריא ארבעה מילין אפי' טובא נמי, ונראה כפרש"י דלהתפלל בעשרה קאמר.

22. הערות הגרי"ש אלישיב מסכת חולין דף קכב עמוד ב

שם. ה"מ ללמוד ולק"ש אבל לתפלה לא. מבואר דאף דלא ביטלו טבילת עזרא לתפילה, מ"מ לא יתחייב כאשר הוא לטורח עליו, דהא דלא בטלוהו היינו רק אם אינו רחוק ד' מילין. ולא מסתבר דיותר מד' מילין כשאנו יכול לטבול יפטר מתפילה, וכמו שמצינו שבזמן חז"ל היו פטורים מתפילה כשלא היו יכולים לטבול, דא"כ לאחריו נמצא דבשיעור מיל לא יתחייב בתפילה וזה לא מסתבר. ואולם צ"ע לתי' הב' בתוס' דלא ס"ל כריב"ב, וא"כ הרי נשאר התקנה כמקודם, וא"כ הדין נותן שיהיה פטור לגמרי מלהתפלל כשאנו יכול לטבול. אלא אם נאמר דזו שיטה מחודשת דלא כמבואר במשנה בברכות דבחיובי דרבנן פטור כשאנו יכול לטבול, כגון בתפילה ובברכת הנהנין לפניו, דדוחק לומר דלא יתחייב להתפלל כיון דצריך לחזור מיל, וכנ"ל.

23. הערות הגרי"ש אלישיב מסכת חולין דף קכב עמוד ב

ולתפלה. וה"ה דצריך להוציא ממון על תפלה בצבור.

24. תוספות על ברכות דף טו/א

אמאן דמהדר אמיא בעידן ק"ש. ויש ספרים דגרסי הני מילי לק"ש אבל לתפלה לא דקאמר רשב"ל (פסחים מו.) לגבל ולתפלה ד' מילין ונראה דלא גרסינן ליה דהוא הדין לענין צלותא נמי מטעם שלא יעבור זמן תפלה דמאי שנא ק"ש מתפלה וגם יש לקמן פרק מי שמתו (ד' כב.) בטלוה לנטילותא כדרב חסדא דלייט אמאן דמהדר אמיא בעידן צלותא ומדלא הזכיר שם ק"ש משמע דבכל ענין מותר וההיא דרשב"ל דאמר ולתפלה ד' מילין פירש רש"י להתפלל שם במנין:

25. ספר שערים מצויינים בהלכה

אבל הרי"ף (ח:) פסק דבעי לאהדורי, ועי' ברבינו יונה שם דכן נמצא במקצת ספרי הגמ', ולא גרסינן ליה, דאינו אלא פירוש שהכניסו בספרי הגאונים הראשונים ואינו נכון, ולכן מפרשים דבין לק"ש ולתפלה אסור, ואי קשיא לך מהא דלגבל ולתפלה ולנטילה ארבעה מילין, כבר תירצה רש"י דאינו ר"ל ליטול ידיו לתפלה, אלא שמי שאוכל חולין בטהרה יש ללכת אצל מי שיודע שמגבל אותם בטהרה ד' מילין. ועי' בפרש"י כאן. ובשו"ע או"ח (סי' צב ס"ד) פסק דאם מתיירא שיעבור זמן התפלה ינקה ידיו בצרור וכו'. ובטור"ו (סק"א) תמה דלדעת הרי"ף צריך להמתין על המים אפי' אם יעבור זמן תפלה, ומש"כ בשו"ע זהו דעת התוס'.

26. שו"ע או"ח סימן צב

(ד) צריך לרחוץ ידיו במים, אם יש לו; ואם אין לו, צריך לחזור אחריהם עד פרסה. והני מילי כשהוא הולך בדרך והמים נמצאים לפניו, אבל אם צריך לחזור לאחוריו למקום מים עד מיל, חוזר; יותר ממיל, אינו חוזר. ואם מתירא שיעבור זמן התפלה, ינקה ידיו בצרור או בעפר או בכל מידי דמנקי (ועיין לקמן סי' רל"ג):

• טורי זהב על או"ח סימן צב

(א) צריך לרחוץ כו'. תימה דהא פסק הרי"ף וכמ"ש בב"י דיש חילוק בין לפניו ובין לאחוריו לענין מים ולדידיה צריך להמתין על המים אפילו אם יעבור זמן התפלה וכמ"ש ב"י בשם רע"מ ומ"ש בגמ' דמהני כל מידי דמנקי היינו לק"ש דוקא אבל לא לתפלה ואמאי סיים כאן דאם מתיירא שיעבור כו' ינקה כו' וזה דעת התוספות והטור וכ"ת דנקיט חומרא דתרווייהו זה אינו דאדרבא לרי"ף יש חומרא דאסור להתפלל עד שיהיו לו מים:

27. שו"ע או"ח סימן צ

(טז) ההולך בדרך והגיע לעיר ורוצה ללון בה, אם לפניו עד ד' מילין מקום שמתפללים ב', צריך לילך שם; ולאחוריו, צריך לחזור עד מיל, כדי להתפלל ב':

28. ספר שערים מצויינים בהלכה

ולתפלה. פרש"י אם יש ביהכנ"ס לפניו עד ארבעת מילין יטריח וילך שם שיתפלל בעשרה. וכתב הטור (או"ח סי' צ) דפירוש רש"י עיקר, לכן צריך להשתדל בכל כחו להתפלל עם הצבור. וכ"כ בשו"ע (שם סט"ז), וכתב המג"א (סק"ל) דזהו אם יכול לבוא שם בעוד היום גדול ושלא יהא צריך ללכת יחידי. והב"י כתב בשם ספר האגודה [מס' חולין פ"ט סי' קמט] לתפלה אם יש עשרה עד ד' מילין ימתין, וכש"כ שלא ישכים

אדם לילך מן העיר שמתפללין שם בעשרה, אם יכול לבוא למחוז חפצו בעוד היום גדול, ושלא צריך לילך יחידי אחר התפלה. וכ"ה בשו"ע (שם סי"ז).

29. הערות הגרי"ש אלישיב מסכת חולין דף קכב עמוד ב

לא. א"נ לא ס"ל דריב"ב. ויש להסתפק בשיטת הר"ח, מה שאמרו שאינו צריך לטרוח יותר מד' מילין האם הכוונה היא שביותר מד' מילין התירו לו להתפלל בלא טבילה. או הכוונה שפטרוהו מלהתפלל [אבל לעולם לא התירו לו להתפלל בלא טבילה].

ובסברא יותר נראה כצד הא' הנ"ל דרחוק הדבר לומר דעל יותר ממיל לאחריו פטרוהו מלהתפלל. והנה אם נפרש כדרך הא' הנ"ל [דרך פטרוהו מטבילה] לפי"ז מש"כ התוס' דלתפלה לא קי"ל כריב"ב אין הכוונה דלגמרי לא קי"ל כריב"ב לתפלה. [ולתפלה דינו כמו קודם שביטלו לטבילת עזרא] דהרי קודם שביטלו טבע"ז לא הותר כלל להתפלל בלא טבילה ואילו כאן התירו לו עכ"פ ביותר מד' מילין להתפלל בלא טבילה. אלא כוונתן דלענין תפלה לא קי"ל כריב"ב לומר שביטלו לגמרי לטבע"ז לענין תפלה.

אכן מש"כ התוס' א"נ לא ס"ל דריב"ב, בזה דחוק מאוד ליישב דבריהם לפי דרך הא' הנ"ל [שביותר מד' מילין מתפלל בלא טבילה], דהרי לשון התוס' "א"נ לא ס"ל דריב"ב" משמע דר"ל ס"ל שלא עקרו תקנת טבע"ז כלל, וא"כ לפי הא"נ לכאורה מוכח דכוונת התוס' כהצד הב' הנ"ל דביותר מד' מילין פטרוהו מתפלה לגמרי [אבל לעולם לא התירו לו להתפלל בלא טבילה]. אך זה חידוש גדול לומר כן שלא הטריחוהו יותר ממיל לאחריו על עיקר קיום מצוות תפלה. וכנ"ל. אלא אם נדחוק בתוס' דלפי הא"נ כוונתן דדעת ר"ל זהו שיטה שלישית "אמצעית" בין רבנן לבין ריב"ב, דרבנן לא ביטלו כלל לטבע"ז ולריב"ב ביטלו לגמרי, ולר"ל הטריחוהו עד ד' מילין לפניו ומיל לאחריו ועל יותר מכך התירו לו להתפלל בלא טבילה, אך לשון התוס' לא משמע כן.

ושאלתי לרבינו זצ"ל דאם ננקוט בתוס' כדרך ב' הנ"ל כמו שהוכיח רבינו זצ"ל ונמצא לפי"ז דשיעור ד' מילין אינו גבול בחיוב הטהרה אלא זהו גבול בשיעור שהטריחוהו לעיקר קיום מצוות תפלה, ולפי"ז יש ללמוד מזה דה"ה נמי לשאר דברים שמעכבין אותו מלהתפלל דאינו צריך לטרוח יותר משיעור ד' מילין [וכגון שיש כאן ריח רע או שאינו יודע להתפלל בע"פ וצריך לטרוח ד' מילין כדי למצוא סידור או למצוא ש"ץ שיוציאנו]. וא"כ צ"ב מש"כ התוס' בהמשך דבריהם דלפירוש ר"ח ניהא דלא חשיב אלא הנך מלתא שהן ענין טהרה. והרי לדרך ב' הנ"ל שיעור הגבול של ד' מילין אינו גבול על טירחת ה"טהרה" אלא זהו גבול על הטריחה לעיקר קיום מצוות תפלה.

ואמר לי רבינו זצ"ל דכוונת התוס' דעכ"פ הענין בכללותו הוא בסיבת טירחא על טהרה.

30. דף על הדף מסכת חולין דף קכב עמוד ב

בגמ': לגבול ולתפילה וכו'.

כתב האגרות משה (או"ח ח"ב סי' נ') דמהכא מוכח בהדיא דיש חיוב על האדם להתפלל בעשרה, דאין להקשות דא"כ למה פטור ולטרוח לילך להתפלל בעשרה ביותר מד' מילין לפניו ומיל לאחריו, דהא גם במצות דאורייתא איכא שיעורא ואינו חייב להוציא יותר מחומש, ובחיוב תפלה בציבור פטרו מטירחא של הליכה יותר מד' מילין ושיווהו כאונס, והטעם שהקילו בחיוב זה יותר מבשאר חיובים דרבנן, אפשר דהוא משום דמ"מ הוא מתפלל באותה שעה, ולא כשאר חיובי דרבנן שמבטלה לגמרי.

וכתב האגרות משה דאין להקשות ע"ז מלשון השו"ע (ס"צ סעיף ט') ישתדל אדם להתפלל בביהכ"נ עם הציבור, דמשמע לכא' דהוא רק מעלה, דיש לומר דכוונת השו"ע שלא יקל לדמות טירחות אחרות

לטירחא של הליכה של ד' מילין, אלא דצריך לדון בכובד ראש אם באמת יש לדונו כאונס של הילוך ד' מילין.

31. ספר שערים מצויינים בהלכה

כמה כדי עיבוד כו' ארבעת מילין. גמ' זו
איתא נמי במס' פסחים (מו.) כמו שציין
במסורת הש"ס, ופרש"י (ד"ה ומאי) שיעור
עיבוד של עור המטמא כבשר כגון הנך
דחשיבי בהעור והרוטב ארבע מילין הוא
לבטלו מתורת בשר מחמת עיבודו. ועי'
בשור"ת נוב"י (מהד"ק יו"ד סי' כג) קושית
הגאון ר' ישעי' פיק בדברי המ"מ (מאכ"א פ"ו
ה") שכתב, ומש"כ הרמב"ם ומניחו במלחו
כדי הילוך מיל כו' נראה שיש סמך לשיעור
זה ממה שאמרו גבי עיבוד העור, וכמה כדי
עבודה כדי הילוך מיל, והקשה שהרי במס'
פסחים ובגמ' כאן אמרו וכמה כדי עיבוד
ארבעה מילין, וכן תמה על פרש"י במס' נדה
(כה. ד"ה שיעבוד) ושיעור עבודה מפורש
בברכות ובפסחים כדי מיל, ותמוה דבמס'
ברכות לא נזכר מזה, ובשיעור שפרש"י מיל,
הלא בגמ' כאן ובפסחים מפורש ד' מילין,
ונדפס תמיהתו על הגליון שם, והנוב"י מפרש
דבגמ' נתנו שיעור על ההילוך אבל על גוף
העיבוד שאם עיבדו ממש, שמלח העור במלח
כדרך העבדנין, כמה ישהה במלח לא נזכר
בגמ', ויכול להיות שדי בשיעור מיל. וזהו
כוונת המ"מ שם עיבוד ממש שמלחו להעור
דומיא דעיבוד הבשר, וא"כ עור כשמשוהו
שיעור מיל כבר הוא מעובד. וכן הוא כוונת
רש"י במס' נדה, ועי"ש שמישב דמג"ל
שיעור מיל כיון שלא נזכר בגמ'. וע"ע כמה
שכתב בענין זה (מהד"ת יו"ד סי' לט). ועי'
במג"ח (מוסך השבת — המעבד).